

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه بلوچستان

تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

ترکیب سازی در بهمن نامه

استاد راهنما:

دکتر محمود عباسی

استاد مشاور:

دکتر احمد رضا کیخای فرزانه

نگارش:

محمد غلامی

بهمن ۹۰

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب محمد غلامی تعهد می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

محمد غلامی

تقدیم به:

همسر عزیزم که با مهربانی و از خود گذشتگی خویش و تحمل رنج

دوری، بستر پیشرفت را برایم فراهم نمود؛

و به پسر، که یاد لبخند شیرین و کلام دلنشینش مونس لحظه های

تنهایی ام بود.

سپاسگزاری

سپاس وستایش خدای را سزاست، آن که کسوت هستی را بر اندام آفرینش پوشانید. او که تمامی ستایشگران از ستایش او عاجزند، و تمامی حسابگران از شمارش نعمت هایش ناتوان؛ سلام و درود به تمامی هدایتگران قافله ی بشریت، خصوصاً پیامبر رحمت و بزرگوار اسلام و رهروان راهش، که در صدر ایشان بزرگ راد مرد بشریت امام علی (ع) است.

وظیفه ی خود می دانم از تمام کسانی که به من کمک کردند تا به این مرحله از تحصیلات رسیدم تشکر کنم :

سپاس و تشکر از پدر و مادرم که موجودیتم را مدیون وجود آنان می دانم.

به مصداق سخن "من علمنی حرفاً فقد سیرنی عبدا" سپاس بی شمار، نثار آقای دکتر محمود عباسی، استاد راهنمای فرهیخته، که این پایان نامه با روشنگری و مساعدت مدام ایشان، رنگ وجود یافته است. نهایت سپاسگزاری دارم از آقای دکتر احمد رضا کیخای فرزانه، که به عنوان استاد مشاور، قبول زحمت فرموده، و پیوسته از مشوقان اینجانب بوده، و با ارائه ی نظرات مو شکافانه ی خویش، مرا در انجام این مهم یاری نموده اند.

در پایان از دوستان عزیزم آقایان: محمد فرهادی، عبدالله بازرگان، محمدعلی بلوچی و جعفر کثیر و همچنین همکلاسی های نجیب و محترم، خانم انصاری، خانم پورمند، خانم شهریاری، خانم ثواب و خانم طریقی و همه ی دوستانی که در انجام این پایان نامه و یا در طی سال های تحصیل یاریگر بوده اند، نهایت تشکر دارم.

چکیده

اهمیت تحقیقات مربوط به زبان فارسی، این میراث گرانبه‌تر ملی و فرهنگی ایرانیان بر کسی پوشیده نیست. تاکنون پژوهش‌های فراوانی در این زمینه صورت گرفته، ولی هنوز مواردی می‌توان یافت که بررسی آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد. ساختمان واژه یکی از این موارد است. مسئله‌ی واژه‌سازی و گزینش واژه‌های فارسی در برابر واژه‌های بیگانه، سال‌هاست که مورد توجه ایرانیان قرار گرفته، و این امر در سازمان‌هایی از قبیل فرهنگستان و مؤسسات تحقیقاتی به‌طور گروهی و یا توسط نویسندگان و مترجمان به‌طور انفرادی صورت گرفته و همچنان ادامه دارد.

ساختمان واژه را در بخشی از دستور زبان مطالعه و بررسی می‌کنند که صرف (ساختواژه) خوانده می‌شود. ساختمان واژه دارای دو لایه‌ی تصریفی و اشتقاقی است که مطالعه‌ی آن‌ها "صرف تصریفی" و "اشتقاقی" نامیده می‌شود. هدف اصلی در این رساله مطالعه و بررسی ساخت اشتقاقی واژه‌های فارسی در بهمن‌نامه است. در زبان، یکی از روش‌های واژه‌سازی، ترکیب تک‌واژه‌های آزاد با هم و یا ترکیب آن‌ها با وندهای اشتقاقی است. در این رساله به بررسی روش‌های واژه‌سازی در بهمن‌نامه، سروده‌ی ایران‌شاه ابن‌ابی‌الخیر، پرداخته شده است، به طوری که سعی شده، تکواژه‌های تمام ترکیب‌هایی که شاعر به کار برده است، شناسایی، و طبقه‌بندی دستوری واژه‌ها نیز روشن گردد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که شاعر کمتر به دنبال ساخت ترکیب‌های جدید بوده و بیشتر از ترکیب‌های موجود در آثار پیشینیان استفاده نموده است. به طوری که ترکیب‌هایی مانند "پند مند، تاریک ناک، خنده ناک و خویش خون" برجسته‌ترین نوگرایی در زمینه‌ی واژه‌سازی در بهمن‌نامه است. درمثنوی حماسی بهمن‌نامه، پیشوند "بر" در گروه‌های فعلی "اسم+پیشوند+فعل" بسیار پرکار نشان می‌دهد، که اغلب این فعل‌ها مانند "دمار برآوردن، گرد برآوردن، صف بر شکستن"، کاربرد مناسبی دارند و بار حماسی بودن اثر را افزایش می‌دهند. در این کتاب، در زمینه فعل‌های مرکب، کمتر ابتکار به چشم می‌خورد، و بیشتر از همان فعل‌های مرکب حماسی پیشین شاهنامه و گرشاسب‌نامه بهره برده است؛ در بهمن‌نامه، تکواژه فعلی "کردن" در ساخت فعل مرکب بیشترین بسامد دارد.

واژگان کلیدی: ساختواژه، واژه، تک‌واژه، مشتق، مرکب، مشتق-مرکب، وند، گروه

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات	۱
۱-۱. معرفی بهمن نامه	۱
۲-۱. مقدمه:	۵
۳-۱. پیشینه‌ی تحقیق	۶
۴-۱. شیوه‌ی تحقیق	۶
۵-۱. تعاریف	۶
۱-۵-۱. زبان	۶
۲-۵-۱. تعریف زبان:	۷
۳-۵-۱. دستور زبان	۸
۱-۳-۵-۱. صرف (morphology)	۸
۲-۳-۵-۱. صرف تصریفی	۸
۳-۳-۵-۱. صرف اشتقاقی	۸
۴-۵-۱. واژه	۹
۱-۴-۵-۱. انواع واژه از نظر ساختمان	۹
۲-۴-۵-۱. تکواژ	۱۰
فصل دوم: وندها	۱۲
۱-۲. پیشوندهای غیر فعلی:	۱۳
۱-۱-۲. ام - / em- /	۱۳
۲-۱-۲. ب + / be - /	۱۳

- ۱۴ ..... ۳-۱-۲. (ب -) + قید = قید
- ۱۴ ..... /bā-/ - با ۴-۱-۲
- ۱۵ ..... / bi-/ - بی ۵-۱-۲
- ۱۷ ..... / Dož/ - پیشوند دژ ۶-۱-۲
- ۱۷ ..... /doš - / - دُش ۷-۱-۲
- ۱۸ ..... / foru - / - فرو ۸-۱-۲
- ۱۸ ..... nâ-/ - نا ۹-۱-۲
- ۲۰ ..... / ham - / - هم ۱۰-۱-۲
- ۲۱ ..... پیشوندهای فعلی ۲-۲
- ۲۲ ..... /andar- / - اندر ۱-۲-۲
- ۲۲ ..... bâz-/ - باز ۲-۲-۲
- ۲۳ ..... / bar - / - بر ۳-۲-۲
- ۲۶ ..... /dar-/ - در ۴-۲-۲
- ۲۶ ..... / farā- / - فرا ۵-۲-۲
- ۲۷ ..... foru - / - فرو ۶-۲-۲
- ۲۸ ..... forud-/ - فرود ۷-۲-۲
- ۲۸ ..... پسوندها: ۳-۲
- ۲۸ ..... /- ā / - آ ۱-۳-۲
- ۳۰ ..... / ār / - ار ۲-۳-۲
- ۳۰ ..... /- al/ - ال ۳-۳-۲
- ۳۱ ..... /- ān / - ان ۴-۳-۲

- ۳۳..... / -āne / انه- / ۵-۳-۲
- ۳۴..... *bār* / بار / ۶-۳-۲
- ۳۴..... / -bān / بان / ۷-۳-۲
- ۳۵..... /-bod/ بُد / ۸-۳-۲
- ۳۵..... /-zār / زار / ۹-۳-۲
- ۳۵..... /-sār / سار / ۱۰-۳-۲
- ۳۷..... (-estān / استان- / ۱۱-۳-۲)
- ۳۷..... /- eš / ش- / ۱۲-۳-۲
- ۳۹..... /-fām / فام / ۱۳-۳-۲
- ۳۹..... faš / فَش / ۱۴-۳-۲
- ۴۰..... /-ak/ ک- / ۱۵-۳-۲
- ۴۰..... / _kar / کار / ۱۶-۳-۲
- ۴۰..... /-kade/ کده / ۱۷-۳-۲
- ۴۱..... /-gār / گار / ۱۸-۳-۲
- ۴۲..... /-gān / گان / ۱۹-۳-۲
- ۴۲..... /-gāh / گاه / ۲۰-۳-۲
- ۴۴..... / _gar / گر- / ۲۱-۳-۲
- ۴۵..... /-gun/ گون / ۲۲-۳-۲
- ۴۶..... /-gin/ گین / ۲۳-۳-۲

- ۴۶ ..... /-mān/ مان - /۲۴-۳-۲
- ۴۶ ..... /_mand/ مند - /۲۵-۳-۲
- ۴۷ ..... /-nāk/ ناک - /۲۶-۳-۲
- ۴۸ ..... /-ande/ نَده - /۲۷-۳-۲
- ۵۰ ..... /-vār/ وار - /۲۹-۳-۲
- ۵۱ ..... / - ur / وُر - /۳۰-۳-۲
- ۵۱ ..... /-var/ وَر - /۳۱-۳-۲
- ۵۳ ..... /-vaš/ وش - /۳۲-۳-۲
- ۵۳ ..... / - un / وُن - /۳۳-۳-۲
- ۵۴ ..... / - vand/ وند - /۳۴-۳-۲
- ۵۴ ..... / - e | ه | - /۳۵-۳-۲
- ۵۸ ..... /-i/ ی - /۳۶-۳-۲
- ۶۳ ..... /-ik/ یک - /۳۸-۳-۲
- ۶۳ ..... /-in/ ین - /۳۹-۳-۲
- ۶۵ ..... /-ine/ ینه - /۴۰-۳-۲
- ۶۵ ..... /-an/ ن - /۴۱-۳-۲
- ۶۵ ..... /-yār/ یار - /۴۱-۳-۲
- ۶۷ ..... فصل سوم: کلمات مرکب.
- ۶۸ ..... ۱-۳. مرکب:
- ۶۸ ..... ۱-۱-۳. اسم + اسم = اسم / صفت / قید.

- ٧١-١-٣. ٢- اسم + بن ماضى = اسم.....
- ٧١-١-٣. ٣- اسم + بن مضارع = اسم / صفت.....
- ٧٦-١-٣. ٤- اسم + صفت = صفت.....
- ٧٧-١-٣. ٥- اسم + بن ماضى = صفت.....
- ٧٧-١-٣. ٦- صفت + اسم = اسم / صفت.....
- ٧٩-١-٣. ٧- صفت + بن مضارع = صفت فاعلى مركّب.....
- ٧٩-١-٣. ٨- ضمير اشاره + صفت مبهم = صفت مبهم مركّب.....
- ٧٩-١-٣. ٨- ضمير مشترك + اسم = صفت.....
- ٨٠-١-٣. ٩- عدد + اسم = اسم / صفت.....
- ٨٠-١-٣. ١٠- عدد + صفت = صفت / ضمير مبهم / قيد.....
- ٨٠-١-٣. ١١- عدد + اسم = قيد / صفت.....
- ٨١-١-٣. ١٢- عدد + اسم = صفت.....
- ٨١-١-٣. ١٣- عدد + عدد = صفت.....
- ٨١-١-٣. ١٤- صفت + اسم = اسم / قيد.....
- ٨١-١-٣. ١٥- ادات تشبيه + ضمير اشاره = قيد.....
- ٨١-١-٣. ١٦- ادات تشبيه + صفت اشاره = صفت اشاره.....
- ٨٢-١-٣. ١٧- ادات تشبيه + صفت اشاره = صفت اشاره مركّب.....
- ٨٢-١-٣. ١٨- حرف اضافه ساده + اسم (+) = حرف اضافه مركّب.....
- ٨٢-١-٣. ١٩- حرف ربط + ادات تشبيه + ضمير اشاره = قيد.....
- ٨٢-٢-٣. ٢- تركيبات مکرّر.....
- ٨٢-٢-٣. ١- اسم + اسم = اسم.....

- ۲-۲-۳. اسم + اسم = اسم صوت ۸۳
- ۳-۲-۳. اسم + اسم = صفت مرکب ۸۳
- ۴-۲-۳. اسم + اسم = قید ۸۳
- ۵-۲-۳. بن مضارع + بن مضارع = صفت ۸۳
- ۶-۲-۳. صفت + صفت = قید ۸۳
- ۷-۲-۳. عدد + عدد = قید ۸۴
- ۳-۳. افعال مرکب ۸۴
- ۱-۳-۳. اسم مصدر + فعل = فعل مرکب ۹۲
- ۲-۳-۳. حاصل مصدر + فعل = فعل مرکب ۹۳
- ۳-۳-۳. صفت + فعل = فعل مرکب ۹۴
- ۴-۳-۳. صفت فاعلی + فعل = فعل مرکب ۹۷
- ۵-۳-۳. قید + فعل = فعل مرکب ۹۷
- فصل چهارم: مشتق - مرکب ۹۸
- ۱-۱-۴. پیشوند (ب) + صفت + اسم - قید ۹۹
- ۲-۱-۴. پیشوند (بی) + اسم + و + اسم = صفت ۹۹
- ۳-۱-۴. پیشوند (نا) + اسم + بن مضارع = صفت مرکب ۹۹
- ۴-۱-۴. پیشوند (نا) + صفت + بن مضارع = صفت ۱۰۰
- ۵-۱-۴. اسم + بن مضارع + پسوند (ان) = قید مرکب / صفت مرکب ۱۰۰
- ۶-۱-۴. اسم + بن مضارع + وند (ه) + گی = حاصل مصدر ۱۰۰
- ۶-۱-۴. اسم + صفت مفعولی (بن ماضی + پسوند ه) = صفت مرکب ۱۰۰
- ۷-۱-۴. صفت مفعولی + اسم = صفت ۱۰۱

- ۱۰۱-۱-۴. ۸. صفت مفعولی + اسم = قید.....
- ۱۰۱-۱-۴. ۹. صفت مبهم + اسم + پسوند (ه-) = قید.....
- ۱۰۱-۱-۴. ۱۰. ضمیر + اسم + ه = صفت.....
- ۱۰۱-۱-۴. ۱۱. عدد + اسم + پسوند (ه-) = قید.....
- ۱۰۲-۱-۴. ۱۲. عدد + اسم + پسوند (گی-) = قید.....
- ۱۰۲-۱-۴. ۱۳. عدد + اسم + پسوند (ی-) = قید.....
- ۱۰۲-۱-۴. ۱۴. صفت + اسم + پسوند (ه-) = قید مرکب.....
- ۱۰۲-۱-۴. ۱۵. اسم + بن مضارع + پسوند (ش-) = اسم مرکب.....
- ۱۰۲-۱-۴. ۱۶. اسم + اسم + پسوند (ی-) = مصدر ساز = اسم.....
- ۱۰۳-۱-۴. ۱۷. اسم + صفت + پسوند (ی-) = اسم مصدر.....
- ۱۰۳-۱-۴. ۱۸. اسم + اسم + پسوند (ی-) = قید.....
- ۱۰۳-۱-۴. ۱۹. اسم + بن مضارع + پسوند (ی-) = اسم مصدر.....
- ۱۰۴-۱-۴. ۲۰. صفت + اسم + پسوند (ای-) = حاصل مصدر.....
- ۱۰۴-۱-۴. ۲۱. صفت + بن مضارع + ی = حاصل مصدر.....
- ۱۰۴-۱-۴. ۲۲. صفت + پسوند دارندگی (و-) + بن مضارع = صف.....
- ۱۰۴-۱-۴. ۲۳. حاصل مصدر + بن مضارع = صفت.....
- ۱۰۴-۱-۴. ۲۴. اسم + اسم + ه = اسم.....
- ۱۰۵-۱-۴. ۲۵. اسم + اسم + ه = صفت.....
- ۱۰۵-۱-۴. ۲۶. اسم + اسم + ی = حاصل مصدر.....
- ۱۰۵-۱-۴. ۲۷. پیشوند (به-) + عدد + اسم + پسوند نسبت (ه-) = قید.....
- ۱۰۵-۲-۴. ترکیبات پیوندی.....

- ۱۰۵..... ۱-۲-۴. ۱+ اسم = اسم / اسم صوت / قید
- ۱۰۶..... ۲-۲-۴. ۲+ عدد = قید
- ۱۰۶..... ۳-۲-۴. ۳+ اسم = اسم / صفت / قید
- ۱۰۶..... ۴-۲-۴. ۴+ اسم = به + اسم = قید
- ۱۰۷..... ۵-۲-۴. ۵+ اسم = تا+اسم = قید
- ۱۰۷..... ۶-۲-۴. ۶+ اسم = و+اسم = صفت
- ۱۰۷..... ۷-۲-۴. ۷+ صفت = به + صفت = قید
- ۱۰۷..... ۹-۲-۴. ۹+ اسم = ه+اسم+ه = صفت
- ۱۰۷..... ۱۰-۲-۴. ۱۰+ صفت نسبی = اسم = صفت
- ۱۰۸..... ۱۱-۲-۴. ۱۱+ بن ماضی + و+ بن مضارع = اسم مصدر
- ۱۰۸..... ۱۲-۲-۴. ۱۲+ بن مضارع + و+ بن مضارع = اسم
- ۱۰۹..... فصل پنجم: گروه
- ۱۱۰..... ۱-۵. گروه های فعلی
- ۱۱۰..... ۱-۱-۵. ۱+ اسم + پیشوند فعل + فعل = گروه فعلی
- ۱۱۲..... ۲-۱-۵. ۲+ اسم + صفت + فعل = گروه فعلی
- ۱۱۲..... ۳-۱-۵. ۳+ اسم + قید + فعل = گروه فعلی
- ۱۱۲..... ۴-۱-۵. ۴+ حرف اضافه + اسم + فعل = گروه فعلی
- ۱۱۴..... ۵-۱-۵. ۵+ حرف اضافه + اسم + پیشوند فعل = گروه فعلی
- ۱۱۵..... ۶-۱-۵. ۶+ حرف اضافه + ضمیر انعکاسی (هم) + فعل = گروه فعلی
- ۱۱۵..... ۷-۱-۵. ۷+ اسم + حرف اضافه + اسم + فعل = گروه فعلی
- ۱۱۶..... ۸-۱-۵. ۸+ اسم + حرف اضافه + اسم + پیشوند فعل = گروه فعلی

۱۱۷.....نتیجه گیری.....۲-۵

۱۲۱.....پیوست.....

۱۱۹.....منابع و مأخذ.....

فصل اوّل

کلیات

۱-۱. معرفی بهمن نامه

بهمن نامه، مثنوی حماسی فارسی در وقایع پادشاهی بهمن پسر اسفندیار، پادشاه کیانی است. این اثر بالغ بر ده هزار بیت (بر اساس چاپ عقیقی) و در بحر متقارب مثنیّ محذوف یا مقصور است. رضا قلی خان هدایت سراینده‌ی آن را جمالی مهریجردی از معاصران برهانی و لامعی گرگانی و سوزنی سمرقندی دانسته (مجمع الفصاح، ج ۱، ص ۲۹۸، ج ۳، ص ۱۱۵۴) تاریخ دقیق سرودن بهمن نامه معلوم نیست ولی چون سراینده (ص ۱۳)، آن را به محمد ابن ملکشاه سلجوقی (حکومت: ۵۱۱-۴۹۸) اهدا کرده و در جایی (ص ۹) از ده سال پس از مرگ ملکشاه (متوفی ۴۸۵) و نیز لشکر کشی محمد بن ملکشاه به اصفهان در ۵۰۱ (ص ۱۱-)

۱۰) یاد کرده است، احتمال می‌رود که مثنوی خود را در پایان سده‌ی پنجم و آغاز سده‌ی ششم سروده باشد. در قرن ششم، نویسندگی مجمل‌التواریخ و القصص، یک جا از اخبار بهمن (ص ۲) و در جایی دیگر (ص ۹۲) از بهمن نامی منظوم ایران شاه بن ابی‌الخیر یاد کرده، که بهار صورت درست آن را ایران شاه دانسته است (مجله‌التواریخ و القصص، ص ۹۲، پانویس ۴) با توجه به اینکه داستان بهمن در کتاب مذکور (ص ۵۳-۵۴) منطبق با بهمن نامه روایت شده (صفا، ص ۵۲۳-۵۲۲)، احتمالاً سراینده‌ی بهمن نامه همان ایران شاه بن ابی‌الخیر است (ر.ک. به همان، ص ۲۹۲، ایران شاه بن ابی‌الخیر، مقدمه‌ی عقیفی، ص ۱۳-۱۲). با این حال، بیتی که نویسندگی مجمل‌التواریخ و القصص (ص ۹۲)، در باره‌ی مرگ زال در عهد دارا از بهمن نامه ایرانشان ذکر کرده، در بهمن نامه‌ی چاپی، که امروزه در دسترس است، وجود ندارد. بر این اساس، شاید در انتساب بهمن نامه به او جای تردید باشد.

سراینده‌ی کوش نامه (ص ۱۵) گفته است که داستان بهمن را نیز به شعر در آورده و بی‌گمان هم او سراینده‌ی بهمن نامه است.

بهمن نامه، شامل یک دیباجه و چهار بخش است. سراینده در دیباجه (ص ۱۲-۹)، ضمن مدح سلطان محمد سلجوقی گفته است که از کردار او، بهمن پسر اسفندیار را فرا یاد آورده، و این داستان را سروده است، و آن را به دست میر مودود، یکی از بزرگان سپاهی، برای شاه فرستاده و از حسین علی، یکی از اعیان طوس، خواسته است که نزد شاه جهت او پایمردی کند، و از شاه صله درخواست کرده است (ص ۱۳). در آغاز برخی از نسخه‌های خطی بهمن نامه، ابیاتی هم در مدح محمود بن ملکشاه (متوفی ۴۸۷ه.ق) آمده است (ایران شاه بن ابی‌الخیر، مقدمه‌ی عقیفی، ص ۱۵).

به گفته‌ی صفا (ص ۲۹۵-۲۹۴)، سراینده، ابتدا، آن را در عهد محمود بن ملکشاه سلجوقی سروده، و پس از مرگ او، در عهد برادرش، محمد بن ملکشاه سلجوقی، در کتاب تجدید نظر کرده است.

در بخش نخست کتاب، بر تخت نشستن بهمن را شرح می‌دهد (ص ۲۳-۱۹) و می‌گوید که او با پایمردی رستم، با کتایون دختر پادشاه صور کشمیر، ازدواج کرد (ص ۶۵-۲۶). کتایون دل‌باخته‌ی غلامی به نام لؤلؤ بود (ص ۴۰-۳۹) و او را با خود به دربار بهمن برد. بهمن به فریب کتایون اختیارات مُلک را به لؤلؤ سپرد (ص ۷۴-۷۱) و خود به تشویق همسرش شهر را برای شکار ترک کرد و آن گاه لؤلؤ و سپاهیان بر حکومت بهمن شورش نمودند (ص ۱۱۴-۷۵).

بهمن به مصر رفت و در آن جا، با هما، دختر پادشاه مصر ازدواج کرد (۱۳۵-۱۱۴)، و به یاری نصر حارث، شاه مصر، ایران را فتح کرد (۱۷۹-۱۷۸). در پایان این بخش، پس از رسیدن خبر کشته شدن رستم به دست شغاد (۱۸۴-۱۸۱)، بهمن به سوگواری می‌نشیند (ص ۱۸۵).

در بخش دوم، بهمن به کین خواهی پدرش، اسفندیار که به دست رستم کشته شده بود، به سیستان می‌رود (ص ۱۹۱-۱۹۲)، و سه بار با فرامرز، پسر رستم، می‌جنگد و هر سه بار شکست می‌خورد و هزیمت می‌کند (ص ۲۱۹-۲۰۴، ۲۳۴-۲۳۵) و بار چهارم پیروز می‌گردد و زال را در قفس زندانی (ص ۳۲۱) و فرامرز را بردار می‌کند (ص ۳۳۹) و دختران رستم، بانو گشسب و زر بانو، به هندوستان نزد شاه کشمیر می‌گریزند (ص ۳۳۱-۳۳۵).

در بخش سوم، بهمن به جستجوی دختران رستم می‌پردازد و آن‌ها سرانجام پس از نبرد تن به تن با سپاهیان بهمن، اسیر او می‌شوند (ص ۴۰۵-۴۰۲). در این بخش آذربرزین پسر فرامرز نیز به داستان وارد می‌شود (ص ۴۱۳) که بهمن او را هم به بند می‌کشد (ص ۴۱۶).

در بخش چهارم بهمن، همه‌ی اسیران سیستان را، جز آذربرزین، آزاد می‌کند (ص ۴۴۶) و هنگامی که آذربرزین را به ساری می‌برند، رستم تور با سربازان می‌جنگد (ص ۴۶۵-۴۶۳) و آذربرزین را از بند می‌رهاند و آن دو، سپاهی، فراهم می‌آورند و به جنگ بهمن می‌روند (ص ۴۷۲). پس از چند نبرد سخت، بهمن می‌گریزد (ص ۵۶۶) اما سپس آنان را با هم آشتی می‌کنند (ص ۵۸۵-۵۷۲). در پایان این بخش بهمن، هما را بر تخت پادشاهی می‌نشانند (ص ۵۹۴-۵۹۲). بهمن روزی با آذربرزین به شکار می‌رود و با اژدهایی روبه‌رو می‌شود (ص ۵۹۶) با اژدها می‌جنگد و در کام او اسیر می‌گردد؛ از آذربرزین کمک می‌خواهد، اما وی اعتنا نمی‌کند و اژدها بهمن را می‌بلعد (ص ۶۰۱) و بدین گونه او کین مرگ پدر را از بهمن می‌گیرد.

داستان بهمن در شاهنامه (ج ۶، ص ۳۵۳-۳۴۳) نیز آمده، اما در مقایسه با بهمن نامه، بسیار کوتاه تراست (ص ۵۲۳) و با آن تفاوت‌های اساسی دارد، از جمله: بهمن در شاهنامه شخصیتی نیمه افسانه‌ای و نیمه تاریخی است و با اردشیر دراز دست (حکومت: ۴۶۴-۴۳۴ ق. م) یکی دانسته شده است (فردوسی، ج ۶، ص ۳۲۰). اما در بهمن نامه، او همان اردشیر نیست و صرفاً قهرمانی افسانه‌ای است.

در شاهنامه، هما، دختر بهمن است که بهمن با او ازدواج کرده، و او (هما) را با فرزندى که از بهمن آبستن بوده جانشین خود خوانده است، اما در بهمن نامه، هما، همسر بهمن، دختر شاه مصر است (ص ۱۳۵-۱۱۴).

زبان فارسی میراث گران قدری است که از نیاکان به ما رسیده و پاسداری از آن وظیفه یکایک ایرانیان و فارسی زبانان است.

توسعه علم و صنعت، گسترش آموزش و پرورش، رشد رسانه های همگانی و افزایش دامنه ی نفوذ غرب، زبان فارسی و واژگان آن را در معرض خطرهایی مانند حذف واژگان ویا دگرگونی آن ها قرار داده است. دستاورد حرکت سریع دانش بشری، اختراعات، مفاهیم علمی- فنی و فرهنگی جدید به همراه دارد، که نیازمند نامی در خور برای ورود به زبان است. بر این اساس فرهنگستان ها و گروه های رسمی و غیر رسمی واژه سازی برای ساخت واژه های مورد نیاز شکل گرفتند. به طور کلی می توان علل و عواملی که موجب تحوّل مستمر و پیوسته ی زبان می شوند به دو دسته تقسیم کرد: «علل برون زبانی» و «علل درون زبانی»؛ علل برون زبانی اغلب به ساخت و مقتضیات جامعه مربوط می شود و زبان رابه تبع تغییراتی که در ساختار جامعه پدید می آید متغیر می کند. در حالیکه مهمترین عامل در تحوّل زبان، تمایل انسان به «کم کوشی» و «آسان گویی» دانسته شده است که علّت «درن زبانی» دگرگونی های زبان محسوب می گردد (باقری، ۱۳۷۱: ۹).

علل «درون زبانی» به امکانات و فرایندهای ساخت واژی مربوط می شوند، دستگاه ساخت واژی زبان فارسی در برخی عرصه ها توانمند است و در برخی عرصه ها ناتوان (طباطبائی، ۱۳۷۶: ۳۰).

اگر زبان فارسی در اسم سازی ضعیف تر از برخی زبان هاست در پاره ای از بخش های دیگر در شمار زبان های قدرتمند جهان است. یکی از این بخش ها، بخش " صفت ساز " زبان فارسی است.

برای مثال: فرض کنید که روزی سیاره اورانوس نزد ایرانیان مظهر زیبایی یا قدرت شناخته شود، بی شک چندی نخواهد گذشت که محصولات تازه و پرمصرفی نظیر اورانوس وش ، اورانوس سا، اورانوس سان، اورانوس آسا و اورانوس وار و ... به بازار زبان فارسی سرازیری شوند و خودنمایی می کنند (کشانی، ۱۳۷۱: ۹).

از آنجا که زبان فارسی از نظر واژه سازی، ترکیبی است، می توان با یافتن واژه های مشتق و مرکب در آثار گذشتگان و شناخت الگوهای ترکیب یا اشتقاق در آن ها، الگوهای ساخت واژه را استخراج کرد و در ساختن واژه های جدید از آن ها بهره برد، چنان که امروزه در واژه های " رایانه "، " یارانه "، " کارانه " و " همایش " از آن استفاده شده است.

یکی از این آثار ارزشمند و غنی، کتاب «بهمن نامه» است که سرشار از واژه‌های ترکیبی و اشتقاقی است که می‌توان با بررسی الگوهای ساخت واژی آن، در ساختن واژه‌های جدید از آن استفاده کرد، در حالی که اکثر فارسی‌زبانان آشنایی چندانی با این اثر حماسی ندارند، که شاید دلیل اصلی این بیگانگی، وجود شاهنامه‌ی حکیم ابوالقاسم فردوسی در این دوره باشد، یا این که موضوع کتاب که در آن، بهمین پس از مرگ رستم به خون خواهی پدر خود اسفندیار، علیه خاندان رستم به پا می‌خیزد و سیستان را به خاک و خون می‌کشد، باعث شده است که ایرانیان به خواندن و یا بررسی بهمین نامه تمایلی نداشته باشند.

این رساله در پنج فصل تدوین گردیده است. فصل اول به کلیات تحقیق (شیوه تحقیق، پیشینه و تعاریف)، در فصل دوم به بررسی انواع وندها، در فصل سوم به شیوه‌های ساخت واژه‌های مرکب، در فصل چهارم به شیوه‌های ساخت واژه‌های مشتق - مرکب و در فصل پنجم به گروه فعلی در بهمین نامه پرداخته شده است.

۱-۳. پیشینه‌ی تحقیق

درباره ترکیب سازی، اشتقاق و بررسی الگوهای ساخت واژی در بعضی متون ادب فارسی، مثل مثنوی معنوی، تحقیقاتی انجام شده است، اما در مورد کتاب «بهمین نامه» تا کنون هیچ تحقیقی صورت نگرفته است، به گونه‌ای که این کتاب حماسی برای بیشتر فارسی‌زبانان ناشناخته مانده است.

۱-۴. شیوه‌ی تحقیق

بررسی ترکیب سازی در بهمین نامه به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است، ابتدا با روخوانی کامل بهمین نامه تمامی واژه‌های "غیر ساده، استخراج شده، سپس مجموع واژه‌ها از نظر ساخت، بررسی و با توجه به نظریه‌های دستورنویسان معروف دسته‌بندی گردید، واژه‌های مشتق، مرکب، مشتق - مرکب و گروه، به طور جداگانه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و طبقه‌بندی آن‌ها نیز مشخص شد. در مرحله بعد هر طبقه‌ی دستوری بر اساس حروف الفبای فارسی تنظیم گردید.

۱-۵. تعاریف

۱-۵-۱. زبان